

Značajan dio Paříkovih projekata realiziran je u Sarajevu, a budući da je ova publikacija, kao što smo već rekli, bogato grafički i likovno opremljena, čitatelju se lako može dogoditi da ga ponese dojam kako zapravo lista monografiju grada Sarajeva, a ne monografiju posvećenu djelu samo jednog arhitekta.

Ova publikacija (koju su zajednički izdali Ambasada Češke Republike u Bosni i Hercegovini i Muzej grada Sarajeva) zaslužuje svaku pohvalu, uostalom kao i cijeli projekat "Karel Pařík". Ko je bude čitao shvatit će zašto na nadgrobnom spomeniku ovog iznimnog arhitekta piše:

Ovdje počiva graditelj Sarajeva / arhitekt Karel Pařík / Velíš kod Jičina 4. 7. 1857. / Sarajevo 16. 6. 1942. / Čeh rodom / Sarajlija izborom / Zahvalna Bosna i Hercegovina.

Adin Ljuca

Božica Mladenović, *Porodica u Srbiji u Prvom svjetskom ratu*.
Beograd: Istorijski institut, 2006. Posebna izdanja, knjiga 51, 220 str.

Društvena historija u historiografiji Srbije posljednjih godina zauzima veoma značajno mjesto. Knjiga Božice Mladenović koja govori o porodici u periodu Prvog svjetskog rata predstavlja značajan doprinos u ovom smjeru. Djelo je napisano na osnovu arhivske građe u Beogradu i Beču, iako autorica smatra da bi se dragocjeni podaci mogli pronaći i u izvorima bugarske provenijencije koji su još uvijek nedostupni istraživačima.

Kako bi se dobio jedan opšti uvid u političku situaciju ovog, veoma burnog perioda, autorica je u prvom poglavlju napravila uvid u opštu situaciju u Srbiji u Prvom svjetskom ratu (17-25). Posebnu pažnju je posvetila statističkim podacima u 1915. g. kada je Srbiju zadesila epidemija tifusa, kao i na kršenje Haške konvencije iz 1908. od strane austrougarskih i bugarskih organa vlasti.

Autorica polazi od konstatacije da "u veku koji je prethodio, usled čestih ratova koji su vođeni za konačno oslobođenje i prisajedinjenje srpskog naroda matičnoj državi, svaka druga generacija Srba podnela je velike ljudske gubitke" te je u skladu s time naredno poglavlje posvetila *Demografskim prilikama* (25-59). Autorica na samom početku konstatira da je nemoguće dati cjelovitu sliku demografskih prilika te je ovaj segment, kako sama napominje, posmatrala iz regionalnih uglova. Po-

seбно se osvrnula na toplički, valjevski i beogradski okrug izloživši tabelarno statističke podatke broja rođenih, umrlih njihovu starost i pol, broj vjenčanih kao i vjersku strukturu u Vojno-generalnom guvermanu i tri južna okruga. Analizirajući ove podatke Mladenovička smatra da je Srbija imala za jednu trećinu manje stanovnika nego što bi ih imala u mirnodopskim uslovima.

U trećem poglavlju *Porodica i zanimanje* (59-85), autorica je odvojeno posmatrala seosku i gradsku porodicu, s obzirom da su ogromne razlike u načinu života ovih porodica. Seoska porodica se bavila zemljoradnjom ili stočarstvom, ali u toku Prvog svjetskog rata dolazi do procesa stagnacije ovih zanimanja što dovodi do raznih posljedica koje će nakon završetka ratnih dejstava tek izaći na vidjelo. Nesumnjivo je najvažnija ta da je dugo čuvani tradicionalni način života žene na selu bitno promijenjen. Ovaj dio knjige obiluje podacima o odnosu političkih vlasti prema poljoprivredi i njenom zakonskom regulisanju. Gradska porodica je podnaslov koji slijedi, a u kojem se upoznajemo sa strukturom stanovnika u gradu, njihovom političkom pozicijom i potrebama u toku rata. Trgovci, zanatlije, činovnici i radničke porodice čine skup porodica u gradskim centrima. Obzirom na tešku političku situaciju, autorica zaključuje da je porodica postala samo zajednica srodnika koji su neka ko sastavljali kraj sa krajem. Posljedice koje nose sa sobom ratna dejstva su i nezaposlenost koja je izražena posebno u velikim gradovima, stoga je u knjizi posebna pažnja posvećena osnivanju službi za posredovanje u zapošljavanju kao i drugim socijalnim ustanovama za pomoć sirotinji u Beogradu.

Četvrto poglavlje govori o *Odnosima u porodici* (85-120). Kako bi položaj žene u seoskoj porodici bio jasniji autorica se osvrnula i na srpski građanski zakonik u kojem je žena bila izjednačena sa maloljetnikom. Zbog takvog stanja položaj žene na selu karakterisala je njena opšta neprosvijećenost i potpuna poniznost i potčinjenost muškarcu. Karakteristika ratnih okolnosti je i pojava "ranih" i "divljih" brakova. Interesantno je da je postojala krajnja dob kada su se mladenci mogli vjenčati. Zanimljivo je i to da je pojava psovanja i pušenja cigareta postalo odlika žena u toku Prvog svjetskog rata u Srbiji. U gradskoj porodici također je došlo do promjene u ulozi žene koja je preuzela muške poslove i obaveze. Autorica naglašava da su izvori o ponašanju žena iz gradske sredine najčešće kontradiktorni. U gradu je također bilo prisutno sklapanje brakova između domaćeg stanovništva i pripadnika austro-ugarske vojske. Odnos djece, te razlike između muškog i ženskog djeteta su vidne. Autorica se posebno osvrnula na prosvjetnu politiku koju su vodili Austro-Ugarska i Bugarska.

Peto poglavlje govori o *Svakodnevnom životu* (120-144). Skromne kuće, skromna ishrana, loše zdravstvene prilike, bilo kakva odjeća i društveni život koji se sveo na slavljenje svetkovina su karakteristika svakodnevnice na selu u ovom periodu. Za

razliku od seoske, život gradske porodice bio je sveden na svakodnevnu borbu za očuvanje gole egzistencije. Na primjeru Beograda prikazano je kako je austrougarska vlast organizovala snabdijevanje stanovništva osnovnim namirnicama: hljebom, mlijekom i mesom. Razlika između sela i grada vidna je i u zdravstvenoj kulturi. U gradovima je za razliku od sela postojala ambulanta, ali je u cjelini gledano zdravstveno stanje bilo loše.

Stranci o Srbima naslov je šestog poglavlja (145-171) u kojem se autorica osvrnula na pisanje američkog novinara Džona Rida, dopisnika *Metropolitena* i Anrija Barbija dopisnika lista *Journal* iz Francuske. Izborom autora i njihovih citata napravljena je selekcija u kojoj je prikazan odnos stanovništva Srbije prema okupacionim snagama i njihov život viđen očima ovih novinara.

Posljednji dio knjige posvećen je *Srpskim porodicama* (171-193) i to porodici Begović, koja je prva i najkraće prikazana. Zatim porodici Milovanović, tj. porodici Koste Milovanovića čiji je dnevnik autorica objavila 1998. g. Na osnovu narativnih izvora, koji su s koljena na koljeno prenošeni sve do autorice rada, prikazan je život porodice Mladenović. Posljednja porodica koja je opisana je porodica Arandelović. Pored osnovnih podataka o historiji svake porodice i nabranjanju njenih članova, autorica je stavila akcenat na stradanja u svakoj od navedenih porodici u toku Prvog svjetskog rata. Ovaj posljednji dio veoma je interesantan, jer je pisan u stilu historijske beletristike.

Na kraju knjige nalazi se Rezime, Summary, Spisak izvora i literature, Geografski registar i Imenski registar.

Autorica je na osnovu arhivske građe i literature izložila promjene koje su zadesile društvo u Srbiji u toku Prvog svjetskog rata. Knjiga je za proučavanje historije Prvog svjetskog rata vema značajna jer ga posmatra iz jednog sasvim drugog ugla, iz kojeg se kompletna slika vidi mnogo bolje i jasnije. Ipak moramo skrenuti pažnju da se nismo mogli oteti dojmu, čitajući ovu knjigu, da je pisana u stilu nekadašnjih herojskih romana u kojem nijedna žrtva nije velika za otadžbinu, i to ne bi bio problem da je u knjizi više pažnje posvećeno samom životu porodice u ratu, njenim problemima i borbi za opstanak porodice, a ne otadžbine.

Hana Younis